दैनिक साम्ययोग—

विनोबा-वार्ता

मासिक वर्गणी १.५० न. पं.

अंक : १०३) वर्धा, बुधवार ता. १५ जुलई १९६४ (मूल्य ५ न.पं.

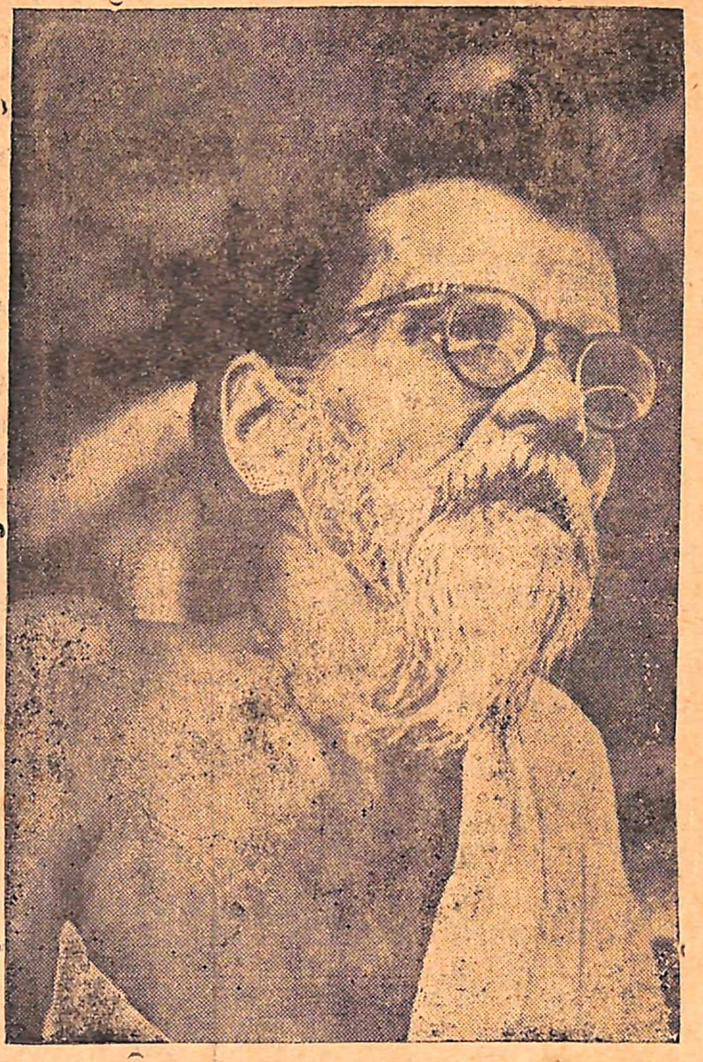

मने जोडणारा मनीषी

सर्व धर्म हरीचे पाय, ही भावना विनोबांच्या चित्तात दृढमूल झालेली आहे. स्वामी रामकृष्ण परमहंसांनी त्या त्या धर्म भावनांनी भावित होऊन ईश्वराची आराधना केली आणि त्यांनी आपल्या स्वानुभवाने सिद्ध करून दाखविले कीं मूळ ईश्वर अेकच आहे आणि उपासना पंथ भिन्न असले तरी ते सर्व ईश्वराकडेच घेऊन जाणारे आहेत.

विनोबांनी सुद्धा आपल्या सायंकाळच्या प्रार्थनेत प्रत्येक धर्मातील अेकअेक मंत्र घेऊन सर्व धर्म समन्वयाचे उदाहरण घालून दिले.

मानवाची येथून तेथून जात अेकच आहे आणि सर्वांचा धर्म मानवधर्म आहे; ही विनोबांची श्रद्धा आहे. परंतु ह्या भूमिकेवर येण्यासाठी आजच्या पंथ व धर्मरूढयात फसलेल्या मानवाला प्रथम सर्व धर्मांचे ठोक दर्शन झाले पाहिजे म्हणजे परस्पराबद्दलची भीति किंवा गैरसमज दूर होतील व सर्व अेकमेकाला समजून घेतील. आणि त्यामुळे अशी अेक वेळ येईल की मराठी माणूस ज्ञानदेव, अेकनाथ, तुकाराम ह्या निरनिराळ्या संतांची भजने जशी सारख्याच आवडीने वाचतो. किंवा महाराष्ट्रातील माणूस तुलसीदास, शंकराचार्य, बुद्ध ह्यांच्या बद्दल आदर बाळगतो. त्याचप्रमाणे तो भगवान येशू, पगंबर महंमद, गुरु नानक, ताओ, महावीर ह्या सर्वांबद्दल बाळगील आणि जगातील लोकहि राम, कृष्ण, रुद्रविष्णू ह्यांच्याकडे आदराने व प्रेमाने पाहतील. जगातील सर्व मानवांना जोडण्याची ही प्रक्रिया सुरू होण्यासाठी विनोबांनी महाराष्ट्रातील संतांच्या भजनांचे वेच्यांचे संपादन केले, शंकराचार्यांच्या शिकवणुकीचे सार लोकासमोर यावे म्हणून गुरुबोध हा ग्रंथ तयार केला. कुराण सार तयार करून इस्लाम धर्माचा परिचय जगाला घडविला, 'धम्मपद' ह्या पाली बौद्ध धर्मग्रंथाचे सुरस भाषांतर केले. आता ते बायबलबाबत चिंतन करीत आहेत आणि लवकरच बायबलाची शिकवण जगासमोर मांडतील.

तेव्हा लोकांच्या हृदयाला जोडण्याची, जगातील सर्व नीतितत्व, धर्मग्रंथ व ईश्वरी पुरुषाबद्दल समान आदराची भावना निर्माण करण्याची त्यांची धडपड चालली आहे. आणि ह्यातूनच नवा मानवधर्म जन्माला येईल अशी त्यामुळे आशा वाटू लागली आहे.

भूदान पदयात्रेत असतांना त्यांनी हे सर्व केले. आणि म्हणूनच भूदान व ग्रामदानाचा कार्यक्रम म्हणजे आर्थिक, सामाजिक, राजकीय मूल्य परिवर्तनाचा कार्यक्रम असा त्याचा गौरव जगात होत असला तरी विनोबा मात्र म्हणतात की हा माझा हृदये जोडण्याचा कार्यक्रम आहे. ह्याच भूदान पदयात्रेच्या निमित्ताने १९५२–५३ साली त्यांची पदयात्रा हिमालयाच्या सांनिध्यात सुरु होती. गंगा आणि हिमालय ह्या बाबत विनोबांच्या मनात अत्यंत खोल श्रद्धा आहे. ह्या गंगा हिमालयाच्या प्रदेशात तराईच्या जंगलात पदयात्रा चालू असता विनोबांनी विशेष चिंतन केले. आणि महाराष्ट्रात जसा.

ज्ञानदेव नामदेव नाथ तुकोबा समर्थ ।
ज्ञानी प्रेमी शांत विरागी कर्मरत ॥

हा संतांच्या स्मरणाचा मंत्र म्हटला जातो त्याच धर्तीवर सर्व धर्म स्मरण घडावे म्हणून त्यांनी खालील श्लोक तयार केला.

सर्व धर्म स्मरण

ॐ तत्सत् श्री नारायण तू
पुरुषोत्तम गुरु तू
सिद्ध बुद्ध तू स्कंध विनायक
सविता पावक तू ।
ब्रह्म मज्द तू यह्व शक्ति तू
ईशूपिता प्रभू तू ।
रुद्र विष्णू तू राम कृष्ण तू
रहीम ताओ तू
वासुदेव गो-विश्व-रूप तू
चिदानंद हरि तू
अद्वितीय तू अकाल निर्भय
आत्मलिंग शिव तूं ॥

आज अनेक ठिकाणी प्रार्थनेत हा श्लोक रूढ झाला आहे. ह्याच श्लोकाचे विवेचन हल्ली परंधाम आश्रमात ते करीत आहेत. ता. ८ जुलैच्या अंकात श्री नारायण तू ह्याबाबतचे विनोबांनी केलेलें विवेचन दिले होते.

ता. ११ जुलैला भरतराम मंदिरात सायंकाळी झालेल्या प्रार्थनोत्तर प्रवचनात त्यांनी 'रुद्र विष्णू तू' ह्यावर दिलेले प्रवचन ह्या अंकात दिले आहे.

—वसंत बोंबटकर

रुद्र विष्णू तूं

आपण भगवंतांच्या नावांचा विचार करीत आहोत. रहिम ताओ तू हीं नावे काल झाली. आज रुद्र विष्णू तू हीं दोन नावे आपण घेणार आहोत. भगवान रुद्र आहे आणि विष्णूहि तोच आहे. पण तो निरनिराळीं कामे करतो म्हणून नावे वेगवेगळी पडली. जसा माणूस अेकच; पण शेतात काम करतो तेव्हा शेतकरी व शाळेत शिकवितो तेव्हा शिक्षक. शिक्षक शिकवितोहि आणि शेतीत काम करतो म्हणून शेतकरी पण म्हणवितो.

तसेच भगवंताचे अनेक गुण आहेत. अस्वच्छ, अमंगल, घाण हे सर्व काढून टाकण्याचे काम रुद्राचे. रुद्र म्हणजे अमंगल काढणारा. आणि विष्णू मंगल वाढविणारा. आपण शेतात रोपांचीं निंदाई करतो आणि त्यांना माती चढवितो. साफ सफाई करणे हे रुद्र काम व माती चढविणे विष्णू काम. तसेच चित्तात वाईट वासना असतात त्या काढायच्या म्हणजे निरोध करायचा. त्याला शास्त्रात निरोध हे नाव दिले. व चांगल्या वाढवायच्या म्हणजे त्यांचा विकास करायचा. वाईटांचा निरोध, चांगल्यांचा विकास. निरोध रुद्र करणार आणि विकास विष्णू करणार. अेका खात्याचे काम निरोध करण्याचे आहे, व दुसऱ्या खात्याचे काम विकास करण्याचे आहे."

नंतर विनोबांनी मुलांना प्रश्न केला "आपल्या मनात व बाहेर सुद्धा मग हे दोन देव हवेत की नकोत?" मुले म्हणालीं 'होय हवेत'. विनोबा पुढे म्हणाले 'निरोध आणि विकास मिळून काम पूर्ण होणार. घाण काढण्याचे काम रुद्र करणार, फुले लावण्याचे काम विष्णू करणार. भगवान दोन रूपे घेतो. अेक रुद्र अेक विष्णू."

भरत राम मंदिर
परंधाम पवनार

११-७-६४

www.vinoba.in

विनोबांची स्वागत समितीच्या कार्यकारिणीशी चर्चा

महाराष्ट्र विनोबा स्वागत समितीच्या कार्यकारिणीचे सदस्य श्री. आर. के. पाटील, आचार्य भिसे, श्री. रमणिकभाई शाह, श्री. बद्रिनारायणजी गाडोदिया, श्री. जोगळेकरजी, श्री. अेकनाथ भगत, श्री. गोविंदराव शिंदे, श्री. ठाकुरादासजी बंग, श्री. नंदुभाई, श्रीमती इंदुमतीताई इ. कार्यकर्ते विनोबांना ता. ११ जुलैला पवनारला भेटले. श्री. गोपाळराव काळे, माणिकचंदजी दोशी, मोतीलालजी मंत्री रमाकांत पाटील, मधुकरराव रावकर, वसंतराव बोंबटकर, श्री. देवराव अंभुरे इ. कार्यकर्तेपण चर्चेसाठी आले होते.

प्रथम आचार्य भिसे ह्यांनी विनोबांचे क्षेमकुशल विचारले. विनोबा म्हणाले 'सिविल सर्जन नुकतेच तपासून गेले; त्यांचे मत आहे की तब्यतीत चांगला सुधार आहे'

श्री. बंग म्हणाले– "वर्धा जिल्ह्यात १०० कार्यकर्त्यांनी १०० दिवस बाबांची कैद स्वीकारून काम करावे अशी सूचना जगन्नाथनजींने केली आहे. त्याबाबत आमची चर्चा चालली आहे".

विनोबा–"वर्धा जिल्हा अनेक दृष्टीने अनुकूल आहे. लहानसा जिल्हा, येथे मागासलेपणा नाही. कोरापुट, अक्राणी पासून ती प्रेरणा मिळत नाही. कारण तेथे विशेष परिस्थिति आहे. हा सामान्य जिल्हा आहे. लोक विचार समजतात. मध्यमवर्ग येथे पुष्कळ मोठा आहे. कापूस पिकतो म्हणून थोडा सुखी आहे. महाराष्ट्र सरकार, प्लॅनिंग कमिशन ह्यांनी येथे विशेष कार्य व्हावे असे ठरविले आहे. त्यासाठी पैसाहि ते देणार आहेत. परंतु तो पैसा नालायकांच्या हातात गेला तर त्याचे चीज होणार नाही. ग्रामदाने झाली तर त्याचे चीज होईल. गांधीजीमुळे ह्या जिल्ह्याबाबत आकांक्षा निर्माण झाली आहे. बाबा बाहेर फिरतो तर त्याला लोक विचारतात की तुमच्या वर्धा जिल्ह्यात काय काम झाले आहे ? बाबा त्यांना सर्व जगच माझे घर आहे असे सुंदर उत्तर देऊन टाळतो. जगन्नाथनजींची सूचना चांगली आहे' महाराष्ट्राला ह्याचे भान झाले पाहिजे, की बाहेर प्रांताचे लोकहि तुमच्याकडून विशेष कामाची अपेक्षा करीत आहेत. त्यांच्या इच्छाशक्तीचे पण बळ तुम्हाला मिळणार आहे.

मी २० जुलैपर्यंत पवनारला थांबायचे ठरविले होते. परंतु खादीकमिशनचे लोक आले आणि त्यांनी ७/७ दिवसांची शिबिर प्रत्येक प्रांतासाठी घेण्याची सूचना केली. म्हणजे १४ आठवडें थांबावे लागणार. पण मी ती गोष्ट मान्य केली नाही. मी सांगितले अेक बिहारचे शिबिर घ्या. कारण तेथून हजारो ग्रामदाने मिळतील. तेथे श्री. जयप्रकाश नारायण, श्री. ध्वजाबाबू आणि वैद्यनाथप्रसाद चौधरी सारखे पुढारी ह्या कामात आहेत. बिहारनंतर मी महाराष्ट्राच्या शिबिराला मान्यता दिली. सेवाग्रामला ही शिबिर होतील आणि दररोज १ तास हे लोक माझ्याकडे येतील. आठ ऑगष्ट पर्यंत मी येथे आहे. पुढे सद्बुद्धि दिली तर राहू.

आचार्य भिसे– मुंबई पुणे येथे आपण आले पाहिजे.

विनोबा– मुंबई पुणे म्हटले म्हणजे ठाणे आलेच. मध्यमपदलोपी ते आहे. पुढचे काही सांगता येत नाही. येथले लोक काय करतात ते पहायचे.

नंदुभाई– आपण मुंबईला आले तर कोरा केंद्र आपले स्वागतासाठी आहेच.

आचार्य– तेथे खादी ग्रामोद्योगाची स्थायी प्रदर्शनी आहे. आणि त्या केंद्राला अेका युनिव्हर्सिटीचे रूप आले आहे.

विनोबा– मला आंध्रच्या चीफ-मिनिस्टरने बोलाविले आहे. मी त्यांना लिहिले ग्रामदानाचा कायदा बनू द्या मग बोलवा.

आचार्य– श्री. श्रीमन्नारायणजींशी ग्रामदान बोर्डाबाबत आपण बोलला त्याबाबत अधिक विचार झाला पाहिजे.

विनोबा— जसे खादीग्रामोद्योगाचे बोर्ड – कमिशन तसेच हे ग्रामदानाचे राहील. तोच अेकमेव विषय त्यांच्या समोर राहिला तर काही काम होईल अशी प्लॅनिंग कमिशनची इच्छा आहे. मी त्यांना म्हणालो सर्व सेवा संघा समोर विचार ठेवा. त्यांनी मान्यता दिली तर माझी हरकत नाही.

श्री. आर्. के. पाटील– सर्व सेवा संघाने ह्या विचाराला मान्यता दिली आहे. आणि अॅक्ट मध्येच तशी तरतूद करा असे सुचविले आहे. आणि ज्या प्रांतात भूदान बोर्ड पूर्वीच स्थापन झालेली आहेत तेथे तीच ह्या कामासाठी राहतील अशी कल्पना आहे.

विनोबा– हा तपशील सरकारला ठरवू द्या. काही ठिकाणी चुकीची कामे बोर्डाकडून झालेली आहेत. तेव्हा त्याबाबतहि विचार करावा लागेल.

सीमित ग्रामदानांची संख्या असणे बरे नाही. ह्या आंदोलनात जितक्या शक्ति दाखल होतील तितके चांगले.

आचार्य– सरकारी लोक व अन्य कार्यकर्त्यांत हा विचार चांगला फैलवावा. त्यासाठी शिबिरे घ्यावीत.

बंगजी– मध्यप्रदेशांत हे काम चांगले झाले आहे.

आचार्य– आदिवासी जातीत काम करणाऱ्या सरकारी अधिकाऱ्यांच्या प्रशिक्षणासाठी आम्ही विद्यालय काढले आहे. तेथें अधिकारी आणि फिल्ड वर्कर्स येतील.

नंदुभाई– कच्छमध्यें अेका गृहस्थाकडून १० हजार रुपयांचे साधन दान आपल्याला ह्या कामासाठी मिळाले आहे. ती रक्कम पडून आहे. आपण आणि श्री रविशंकर महाराज त्याचे ट्रस्टी आहात. त्या भागात काम नाही म्हणून ती रक्कम तशीच पडून आहे. आणि दात्याला दुसऱ्या रचनात्मक कामा ऐवजी ग्रामदान भूदानासाठीच ती खर्च करायची आहे.

विनोबा – मी ! मी कोणत्याच संस्थेचा ट्रस्टी नाही. कच्छ गुजराथ प्रांतात आहे. तेव्हा गुजराथच्या कार्यकर्त्यांना हे सांगा. त्यांना ती रक्कम पडून आहे ह्याची कल्पना असती तर त्यांनी ती केव्हाच खर्च केली असती.

रमणिकलालभाई – आम्ही स्वागत समिती तर्फे श्री. वाडीलालभाई (मुंबईतील कापडाचे मोठे व्यापारी) आणि श्री. दिनशा मेहता ह्यांना भेटायला गेलो होतो. त्यांची इच्छा आहे की तुम्ही आता देशाला गांधीजी प्रमाणे मार्गदर्शन करायला हवे. आपण बऱ्याच मोठमोठ्या लोकांना सर्वोदयात अडकवून धरले आहे. आणि तिकडे सरकारात त्यांचा उपयोग आहे, अशी त्यांची तक्रार आहे.

ह्या बाबतीत ते आपल्याला भेटू इच्छितात.

विनोबा – त्यांची इच्छा आहे तर मी भेटण्यास तयार आहे. ते दोघेहि येऊ शकतात.

महाराष्ट्र विनोबा स्वागत समितीच्या बैठकीचे वृत्त

ता. ११ जुलैला शांतिकुटीर (गोपुरी) वर्धा येथें महाराष्ट्र विनोबा स्वागत समितीच्या कार्यकारिणीची बैठक झाली.

ह्या बैठकीला कार्याध्यक्ष श्री. रा. कृ. पाटील, श्री. आचार्य भिसे, श्री. रमणिकभाई शाह, श्री. नंदुभाई, श्री जोगळेकर, श्री. बद्रिनारायणजी गाडोदिया, श्री. बंग, श्री. गोविंदराव शिंदे, श्री. अेकनाथ भगत, श्री. गजानन पवार, श्रीमती इंदुमतीताई, श्री. शेंदुर्णीकर वकील, इ. कार्यकर्ते हजर होते. तामीळनाडचे प्रसिद्ध कार्यकर्ते श्री. जगन्नाथन हे विशेष पाहुणे म्हणून हजर होते.

ह्या बैठकीत मागील कार्याचा आढावा घेण्यात आला. विनोबा पदयात्रा अधिकाधिक जनाधारित कशी चालवावी. ह्याबाबतहि विचार झाला. श्री. जगन्नाथनजी ह्यांनी वर्धा जिल्हा निवडून त्यावर विशेष जोर लावावा, त्यासाठी शंभर कार्यकर्त्यांनी १०० दिवस बाबांची कैद मानून आपली शक्ति ह्या जिल्ह्यात लावावी असा विचार मांडला.

त्यांच्या ह्या कल्पनेचे स्वागत झाले. आणि ही कल्पना अमलात कशी आणता येईल ह्याबाबत बरीच चर्चा झाली. ह्या कल्पनेचा फैलाव करून तिला मूर्त रूप देण्याचाहि प्रयत्न करावा अशी चर्चा झाली.

साम्ययोग दैनिक व साप्ताहिकाबाबतहि चर्चा झाली. बाबांच्या विचारांचे नित्य प्रकाशन करण्याची योग्य ती व्यवस्था करावी. आणि त्यासाठी जे आवश्यक असेल ते करावे असे ठरले. त्याबाबत अधिक अध्ययन करून नंतर निर्णय घेण्याचे ठरले.

पू. विनोबांना ही स्वागत समितीची मंडळी भेटली. बाबांनी मुंबईला यावे अशी विनंती त्यांना सदस्यांनी केली. अेका जिल्ह्यात व विशेषत: वर्धा जिल्ह्यात जोर लावण्यावर पू. विनोबांनी पुन्हा भर दिला.

त्यानंतर स्वागत समितीच्या कार्यकारिणीच्या सदस्यांनी वर्धा जिल्ह्यातील हिंगणघाट शहरात सुरू असलेल्या ग्रामदान शिबिरातहि भाग घेतला.

संपादक :-श्री. गोपाळराव काळे, श्री. वसंतराव बोंबटकर,
प्रकाशक:-श्री. वसंतराव बोंबटकर,
मुद्रक:-श्री. भा. जोशी, भास्कर प्रेस, वर्धा.
स्वामित्व:-महाराष्ट्र सर्वोदय मंडळ, मुंबई.

साम्ययोग दैनिक ता. १५-७-६४ अं.१०३ र.नं.ए.न.२९५
विनोबा वार्ता, मगनवाडी, वर्धा (म. राज्य)

श्री. २० विनोबा
परंधाम- आश्रम
पवनार

www.vinoba.in